

misli, da hoče g. Rašić likvidirati srbohrvaščino v korist slovenščine ali pa uvesti „enotne državne učne knjige“ v slovenščini!*

Mogel bi se kdo tudi izgovarjati, da ni bilo mogoče v sedanjih razmerah protestirati proti tem izvajanjem. Tudi to ne drži, gospoda, kajti tudi nova ustava (čl. 3., — dasi slabo formuliran) priznava slovenščini iste pravice kakor srbohrvaščini. Torej je bil strah nepotreben.

Sicer pa: kadar gre za osnovne pravice nekega naroda, je dolžnost vsakogar, zlasti pa inteligence, da z vsemi silami, pripravljena tudi na osebne žrtve, tirja pravico svojemu narodu, da sploh ne govorimo o osnovni pedagoški zahtevi, da je treba nuditi vsakemu narodu pouk v njegovem jeziku.

Zato menimo, da je dolžnost slovenskega učiteljstva, zlasti pa njegove stanovske organizacije, da o tem javno spregovori jasno in odločno besedo, da bomo vedeli, ali so ali niso za likvidacijo slovenskega književnega jezika. Kajti možno je samo prvo ali drugo, tretje možnosti ni!

— v e k.

Kritika

Alojz Gradnik: Svetle samote. Izbrane pesmi. Založba Modra ptica, 1952 v Ljubljani. Strani 180.

I.

Ali ni v današnjih dneh nekako s časom v neskladu takale zbirka subjektivne lirike, ko se od vsepovsod oglašajo mnenja, da so individualistični lirski pesniki odveč in da danes nihče več ne čuti potrebe po branju poezije? Osebna čuvstva, izražena po vseh pravilih metrike, pravijo, da spadajo med staro šaro. Torej čemu poskušati vrednotiti knjigo takih osebnih čuvstev, glasove tako izrazito individualističnih strun, kakor je ravno Gradnikova poezija?

No, bilo bi odveč iskati odgovora na ta vprašanja. Pravkar navedena mnenja o individualistični liriki in o lirski poeziji na sploh se pač oslanjajo le na gesla, ne pa na nazor. Nazor, ki so ga rodile potrebe današnjih dni, pravilno odvrča sodobnega pesnika od pretirane zaverovanosti v svoja osebna, tolikokrat neznatna notranja doživljanja, vendar ga ne uči prezirati svoje človeške vrednosti in problematike. Nazor terja od ustvarjajočega duha tesnejšega sožitja s človeškim občestvom in ruši na ta način zidovje izolacije, kamor je zašla množica pesnikov in se znašla na pesku; toda ta nazor ne pobija pesniške ekstaze individua, ki je

* G. D. Rašić je poslal „Slovencu“ glede enotnega književnega jezika naslednjo izjavo: „Istina je, da sam u svome govoru rekao, da je želja učitelja Jugoslavije, da se potpuno izgradi jedinstven književan jezik. Ali kad sam ovo rekao, razumljivo je, da sam mislio na srpsko-hrvatski književni jezik. Što se tiče slovenačkog književnog jezika potpuno sam i ja i moji drugovi Vašeg mišljenja...“ („Slovenec“ 25. avg. 1933). V tej izjavi torej g. Rašić zanika, da je mislil s postopno izgraditvijo enotnega književnega jezika na likvidacijo slovenščine. Žal pa mu tega ne moremo kar tako verjeti, kajti iz zgoraj citiranega govora je možno samo eno tolmačenje, t. j. izgraditev enotnega knjiž. jezika za Hrvate, Srbe in Slovence, sicer bi morali razumeti dosledno tudi pod negovanjem jugoslovenskega nacionalizma negovanje srbsko-hrvatskega in slovenskega nacionalizma, pod utrjevanjem ideje o narodnem edinstvu utrjevanje ideje srbsko-hrvatskega narodnega edinstva itd. Tega pa menda g. Rašić menda vendarle ni mislil in moramo zato imeti njegovo izjavo za malce prepozen u mik, ko je spoznal posledice svojega dejanja!

konec konca edina leča, katera zbira in zgošča žarke notranjega in zunanjega življenja v nove duhovne, občečloveške vrednote. Zaraditega je tudi zametavanje lirske poezije na sploh zgrešena gesta, ki jo življenje samo povsod postavlja na laž. Tako čitamo na primer v knjigah dobrih poznavalcev sodobne Rusije (Mehnert, Ehrenburg, Toller), da ruska mladina, ki bi končno morala imeti največ smisla za podobna gesla, z veliko žejo prebira Puškina, Lermontova in druge starejše in novejšje pesnike. Njej ni lirska poezija odveč, ona ne meče izrazov osebnih čuvstev med staro šaro in to dokazuje več, kakor kakršnokoli razpravljanje lirskim pesnikom v prilog. Mi v Evropi, zlasti pri nas, se pa kaj radi učimo živeti in misliti po geslih in ta težnja je toliko močnejša, čim manjši je osebni napor, s katerim si je posameznik v boju z resničnostjo priboril svoj nazor. Tako mišljenje je po ceni in je lastno provincialnemu, med lokalnimi obzorji hirajočemu duhu. Gesla so berglje, ne pa dognanja osebnosti, so sredstva za mehanično umovanje, ne pa način nevzdržne obogatitve življenja družbe in posameznika.

Čim se pa otresemo naslanjanja na gesla, nam postane očitno še drugo dejstvo. Človeka, ki stoji danes zares v središču dogajanja in katerega socialni kaos prav tako teži kakor vsa, naravnost fantastična obsedenost človeštva in njegova tragična izgubljenost sredi kozmosa, res ne gane pobrenkavanje na osladno sentimentalne strune vase zagledanih pevcev. Vendar vznikne spričo njihovih pesmi v prvi vrsti vprašanje: ali je to sploh poezija? Tu, v odgovoru na to vprašanje je skrita usoda takega pesnikovanja, ne pa v geslih o lirski poeziji. Kajti ne razum in logika, pač pa človeški čut je tisti sodnik, ki deli pleve od zrna, mrtvo od živega. Resnična poezija, skrivnostni proces objektivizacije človeka in vsega človeškega, vrši sama po sebi s sugestivnostjo izraza in z vroče dojetim osrednjim bistvom tvornih ekstaz vse tiste funkcije, ki so za njeno polno upravičenost potrebne. Ona sicer ni koristna, kar poezija sploh nikoli ni, pač pa je razodevajoča, oplajajoča in živa, namreč spajajoča ljudi — pa bilo le za hip — v pobožnosti, zanesenosti in tisti neznanski radosti, ki je kakor izvirni plamen položena v vsako svobodno eksplozijo energij. Spričo te poezije so vsa gesla o pomenu lirskega pesništva za današnji čas prazen nič, ker je potreben le pogum osebnega čuta, da pravilno ločiš kaj je poezija in kaj ni. Torej pogum sodbe, ne pa logika gesla.

Če torej govorimo o Gradnikovem delu, je potrebno zlasti poudariti, da imamo opravka z resničnim pesnikom, čeprav strogo individualističnim, da je to knjigo pisala pesniška roka, da si nimamo namena prištevati ga niti med najvišje vrhove našega domačega Parnasa.

II.

Kaj označuje Gradnika kot pesnika?

Ne oziraje se na oblikovno moč, katera ni njegovega pesnikovanja najvažnejša stran, nam Gradnikovo delo očituje objektivizirano usodo enega življenja, človeško dojemljivo, življenjsko suvereno. Poet je vršil svoje delo iskreno in naporno prisluškujoč v notranjost, udan dolžnosti, ki mu jo je narekovala vsa njegova natura in kateri je plitva ambicioznost tuja. V njegovih pesmih zaslutiš tega in takega človeka najintimnejši poklic na zemlji, ki je le tu, v svojem grenkem izpovedovanju, živel ves in brez pridržkov. To pomeni, da je bil le pri tem delu polnovredna, do kraja se izživljajoča celica. Ta notranja povezanost med življenjem in dejanji je za poezijo bistvena potrditev njene resničnosti in vrednosti. V naši moderni poeziji imamo le malo duhov, ki so s tako resnično gorečnostjo oblikovali svoje življenje, v znamenju najdragocenejših notranjih doznanj in

prividov. Te pesmi vro iz celega človeka, zaraditega je položen vanje neizgrešljiv značaj njihovega tvorca. Temno barvan, skeleč prizvok vibrira v besedah in pri-
spodobah, kakor je pač njih oče teman, v globinah nekje od žgočih plamenov raz-
svetljen. Na ta način je ustvaril delo, ki je last zemlje in ki ga ogreva žar obče-
človeškega bratstva, čeprav je ta govor podoben motnim kapljam krvi, ki se po-
cejajo iz trdo se boreče, trpko čutne snovnosti.

Časovno opredeliti Gradnika ni danes več težko, kolikor so namreč podobne
opredelitve vsaj deloma lahko pravične pesniškemu liku in njegovi naravi. Očitno
je, da stoji kot višji vrh na koncu razdobja, odkoder je krenil človek v kaos in
v srdit boj za nove vrednote in nov red na zemlji. Do tega preloma je segel Grad-
nikov razvoj. Edina sled, ki jo je v njegovi poeziji zapustil zlom starega sveta,
je intelektualno nadahnjeno iskanje rešitve, katero pa je iskal le zase, prav
osebno, pa bilo v družini, v potomstvu ali v narodu. Te pesmi so sicer intimne po
občutku, vendar pogrešajo tisto slepo eruptivnost, katero očitujejo one, kjer se
izživlja osnovni problem njegove nature, namreč erotika. Gradnika lahko uvrstimo
v našo „moderno“, čeprav se zelo loči od njenih pglavitnih štirih predstavitev.
Njegov filozofski odnos do sveta je v bistvu isti kakor njihov; kot človek je pa
različen od njih po tradiciji zemlje, v kateri je zrasel. Smisel za stvarnost in snov-
nost, tradicija puntov, katere ni v naši krvi niiti sledu več — to je tisto, kar ugneta
v njegov notranji obraz čisto svojstvene poteze. Navzlic temu zaključuje kot
poslednji izraziti vrh dobo, za katero nimamo še pravega imena in ki jo bo v
večji odmaknjenosti morda treba razširiti na večji časovni rok, kakor se pa tega
trenotno zavedamo.

Pričujočo knjigo „Svetle samote“ je uredil Josip Vidmar. Snov zanjo so mu
dale dosedanje Gradnikove zbirke poleg nekaterih novih pesmi. Od vsega tega je
izbral najboljše in razdelil gradivo na šest delov (če ne vpoštevamo prevodov), ki
so so se izluščili iz njegovega pojmovanja razvojne poti Gradnika človeka. To
razdelitev je izvedel brez nasilja, z ostrim čutom za pesnikove najtišje izpovedi.
Ustvaril je s posameznimi oddelki harmonične celote, ki so tudi v globini, po
skritih motivih nastajanja, dejansko povezane med seboj, kar pomeni, da je zares
predrl v pesnikovo osebnost in v tajnosti njegove pesniške tvorbe. Tako smo dobili
knjigo Gradnikovega dela, ne vsega, pač pa najboljšega. Zato spada med estetsko
dognane publikacije, ki pa tistega, ki mu gre za Gradnika v celoti, ne zadosti
popolnoma. Zbirke izbranih pesmi so konec konca vendarle torso, čeprav je v njih
izostalo le tisto, kar neki ne dosega nivoja. V pretežni meri imajo svoj pomen za
čistega užitka željne bralce, dočim je neizplejeno pesniško delo človeku bližje,
stik z njim navzlic pomanjkljivostim ali pa morda prav radi tega toplejši in
neposrednejši.

Urednik je napisal zbirki tudi uvod, ki je pri nas menda prvi psihološko
estetski esej, kjer je pisatelj na kratko zgrabil temeljni lik pesnikovega notranjega
obraza. Sestavek je pisan dognano jasno, zadevajoč v sredino in mestoma z do-
jemljivo toploto. Pesmi same skoraj neposredno potrjujejo njegova izvajanja, kar
priča o točnosti in pravilnosti dognanj.

Knjigo je v izredno okusni opremi izdala založba Modre ptice.

Ferdo Kozak.